

Paula Salmijärvi

Lapsen positiivisen minäkuvan kehittymisen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Varhaiskasvatus

2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Lapsen positiivisen minäkuvan kehittymisen tukeminen varhaiskasvatuksessa (Paula Salmijärvi)

Kandidaatin tutkielma, 30 sivua, 0 liitesivua
joulukuu 2020

Tässä kandidaatin tutkielmassa tarkastelen lapsen minäkuvan kehitystä ikävuosina 0–6. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä sekä omaa että muiden tietoisuutta varhaiskasvatusikäisen lapsen positiivisen minäkuvan kehityksestä, ja millä tavoin sitä voidaan varhaiskasvatuksessa tukea. Lapsuus on hyvin keskeinen osa-alue ihmiselämää ja sillä on tärkeä merkitys koko yksilön myöhemmälle elämälle. Halusin tuoda esille varhaiskasvatuksen tärkeyden niin yhteiskunnalle, huoltajille kuin yksittäiselle lapselle.

Tutkielmassa käsittelen ensimmäisenä varhaiskasvatusta, sillä se toimii kontekstina tutkielmasani. Tämän jälkeen käsittelen lapsen minäkuvaa ja sen kehittymistä. Minäkuvaan liittyvä käsitteistö on hyvin laaja, eikä sitä voida rajata ainoastaan minäkuvan käsitteeseen. Käsittelen siksi myös käsitettä itsetunto, joka kiinnittyy vahvasti minäkuvaan. Minäkuva on käsitteenä tärkeä, koska se vaikuttaa ihmisen elämään moniulotteisesti. Tutkielman viitekehys sisältää myös lapsen positiivisen minäkuvan tukemista eri näkökulmien muodossa. Niitä ovat lapsilähtöisyys, vuorovaikutus, kohtaaminen ja nähdyksi tuleminen sekä välittävä ilmapiiri. Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Tutkimustulokset osoittivat, että lapsen minäkuva lähtee rakentumaan heti syntymän jälkeen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Minäkuva kehittyy muun muassa kehonliikkeiden, riittävän hoivan, leikin, omien esineiden ja käyttäytymisen sekä saadun palautteen kautta. Oleellista minäkuvan kehityksessä on kuitenkin kokemus siitä, miten lapselle läheiset ja tärkeät ihmiset näkevät hänet ja mitä he ajattelevat hänestä. Ihminen loppujen lopuksi haluaa tuntea itsensä tärkeäksi ja rakastetuksi. Varhaiskasvatuksen henkilöstön rooli tässä on tärkeä. He muovaavat kasvuympäristöstä sellaisen, jossa jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet huomioidaan. Lapsi tarvitsee aikuiselta läsnäoloa, aitoa kiinnostusta, nähdyksi tulemistä, kuuntelemista, kunnioitusta ja läheisyyttä. Monen eri kirjallisuuden kautta nousi esille turvallisuuden, rakkauden sekä yhteenkuuluvuuden tuntemisen tärkeys.

Avainsanat: varhaiskasvatus, minäkuva, lapsilähtöisyys, vuorovaikutus, kohtaaminen

Sisältö

Johdanto	4
2. Varhaiskasvatus	6
3. Minäkuva	8
3.1 Minäkuva käsitteenä.....	8
3.2 Itsetunto.....	9
4. Tutkielman toteutus	11
4.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	11
4.2 Tutkimusmenetelmä.....	11
5. Minäkuvan kehitys, ikävuosina 0–6	13
6. Varhaiskasvatuksen rooli lapsen positiivisen minäkuvan kehityksen tukemisessa	16
6.1 Lapsilähtöisyys.....	16
6.2 Vuorovaikutus.....	17
6.3 Kohtaaminen ja nähdyksi tuleminen	19
6.4 Välittävä ilmapiiri	21
7. Yhteenveto	23
8. Pohdinta	25
Lähteet	27

Johdanto

Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsen minäkuvan kehitystä ikävuosina 0–6 ja varhaiskasvatuksen roolia tässä. Lapsuus on kuitenkin hyvin keskeinen osa-alue ihmiselämää, ja sillä on tärkeä merkitys koko yksilön myöhemmälle elämälle. Alanen & Bardy (1990) tuovat ilmi, että ”lapsuus on ihmisen elämänkaaressa ensimmäisenä ja se kulkee matkassa läpi elämän”. Viime vuosina on havahduttu siihen, että lapsuus antaa pohjan koko ihmiselämälle (Alanen & Brady, 1990, s. 9). Karlsson (2001, s. 38) mainitsee, että lapsi on nähty ennen avuttomana, omiin ajatuksiin ja mielipiteisiin kykenemättömänä ihmisenä, joka on täysin riippuvainen aikuisen päätöksistä. Karlssonin mukaan on myös ajateltu lapsuuden jossain määrin olevan vain välivaihe kohti aikuisuutta, joka vähentää jo itsessään arvostusta lapsuutta kohden. Karlsson toteaa myös, että nykyaikainen tapa on kuitenkin muuttunut jo niin, että ymmärretään lapsuuden olevan tärkeä elämänvaihe sekä lapsen olevan aktiivinen subjekti omassa elämässään (Karlsson, 2001, s. 42).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) mainitaan, että jokainen lapsi on ainutlaatuisen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän itse on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä myös yhteisönsä jäsenenä (Opetushallitus, 2018, s. 20). Lapsen osallistumisen ja vaikuttamisen taidot vahvistuvat, kun hänet kohdataan arvostavasti, hänen ajatuksiaan kuunnellaan sekä aloitteisiin vastataan (Opetushallitus, 2018, s. 27). Tämä itsessään tuo jo esille sen, kuinka merkittävää ja tärkeää varhaiskasvatus on lapsen kasvuille, kehitykselle sekä oppimiselle. Kun lapsi saa elämänsä alkuaikoina positiivisia ja turvallisia tunteita itsestään, vaikuttaa se hänen jokaiseen tulevaan elämän osa-alueeseen. Siihen liittyy vahvasti lapsen minäkuvan kehittyminen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) mainitaan myös, että varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Lasta kannustamalla ja tarjoamalla hänelle onnistumisen kokemuksia tuetaan hänen myönteisen minäkuvansa kehitystä (Opetushallitus, 2018, s. 54). Opettajalla on tässä keskeinen rooli, sillä hän on kaiken muutoksen väline (Aho, 1996, s. 90).

Lapsen henkinen hyvinvointi ja minäkuvan kehittymisen tukeminen kuuluvat varhaiskasvatuksen tehtäviin, ja siksi koen, että aihetta on tärkeä tutkia. Rajasin minäkuvan kehityksen ja erityisesti sen tukemisen ikävuosiin 0–6, sillä haluan tulevana varhaiskasvatuksen opettajana ottaa selvää, miten tämä aihe näyttäytyy varhaiskasvatuksessa. Keskityn tutkielmassa samaisesta

syystä vain varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen väliseen suhteeseen varhaiskasvatuksessa. Olen rajannut tästä tutkielmasta lasten väliset sekä lapsen ja huoltajan väliset vuorovaikutussuhteet, vaikka molemmat tullaan mainitsemaan tekstissä.

Minäkuvan tukeminen on aihe, joka tulee jatkuvasti esille tulevassa ammatissani varhaiskasvatuksen opettajana. Opettajina, meidän tulee pystyä luomaan oppimisympäristö, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi sekä kokee yhteenkuuluvuutta varhaiskasvatuksen henkilöstön sekä muiden lasten kanssa. Kun lapsi kokee ympäristönsä turvallisenä, hän kykenee luottamaan muihin, kiinnostuu kokeilemaan uutta sekä on halukas osallistumaan (Aho, 1996, s. 59). Ilman turvallista oppimisympäristöä on vaikea muodostaa ja tukea positiivista pienen lapsen minäkuvaa.

Olen jo pitkään ollut todella kiinnostunut psykologiasta, ihmisen kehityksestä ja henkisestä hyvinvoinnista. Olin ajatellut lähteväni opiskelemaan psykologiaa, mutta varhaiskasvatuksen kohdalla tajusin, että kun varhaislapsuudessa tehdään jo asioita oikein, sillä voi olla vaikutusta jopa siihen, kuinka paljon erityisopetusta, koulupsykologin palveluja ja masennuksen ja syrjäytymisen hoitoa myöhemmin tarvitaan. Mattila (2011, s. 51) painottaa, että usein lapsen hyvinvointitarpeet huomataan vasta sitten, kun lapsi voi jo huonosti. Nämä edellä olevat ajatukset motivoivat minua suuresti nykypäivänä, ja haluan omalla toiminnallani auttaa ja helpottaa muiden ihmisten arkea ja hyvinvointia. Koen, että minäkuva käsitteenä on jäänyt opinnoissani liian vähälle, joten uskon hyötyväni tutkielmastani. Koen tutkielmastani olevan hyötyä myös muille varhaiskasvatuksessa työskenteleville, sillä päiväkodin ja koulun tärkeimpänä kasvatustavoitteena tulisi olla lapsen itsetunnon ja minäkäsityksen tukeminen (Aho, 1996, s. 90–91).

Tutkielmassa käsittelen ensimmäisenä varhaiskasvatusta, sillä se toimii kontekstina tutkielmassani. Seuraavaksi käsittelen lapsen minäkuvaa ja sen kehittymistä. Minäkuvaan liittyvä käsitteistö on hyvin laaja, eikä sitä voi rajata ainoastaan minäkuvan käsitteeseen. Käsittelen siksi myös käsitettä itsetunto, joka kiinnittyy vahvasti minäkuvaan. Minäkuva on käsitteenä tärkeä, koska se vaikuttaa ihmisen elämään moniulotteisesti. Tutkielman viitekehys sisällyttää lapsen positiivisen minäkuvan tukemista eri näkökulmien muodossa. Niitä ovat lapsilähtöisyys, vuorovaikutus, kohtaaminen ja nähdyksi tuleminen sekä välittävä ilmapiiri.

2. Varhaiskasvatus

Tutkielmani kontekstina on varhaiskasvatus, joten on tärkeää ymmärtää, mitä sillä tarkoitetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jonka tehtävänä on muun muassa lasten kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen. Se on huoltajien kanssa tehtyä yhteistyötä, jonka tarkoituksena on tukea heitä kasvatustyössään (Opetushallitus, s. 14, 2018). Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa (Opetushallitus, 2018, s. 8). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, s. 14) mainitaan, että varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa päiväkodissa, perhepäivähoidossa sekä avoimessa varhaiskasvatustoiminnassa. Keskityn tutkielmasani pääsääntöisesti päiväkodissa toteutettavaan varhaiskasvatukseen. Lisäksi käytän varhaiskasvatussuunnitelman perusteista myös lyhennettä vasu.

Vasussa (2018) mainitaan, että varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä lapsen kasvun ja oppimisen etenemisessä merkittävä vaihe. Sen mukaan huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus siis tukee, auttaa ja täydentää huoltajien ja kotien kasvatustehtävää sekä omalta osaltaan vastaa lasten hyvinvoinnista (Opetushallitus, 2018, s. 7). Vasussa (2018) myös mainitaan, että varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä sekä oppimista. Lisäksi se edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut ja sisäistetyt tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Sen lisäksi se myös tukee huoltajia ja mahdollistaa heidän työelämänsä tai opiskelunsa (Opetushallitus, 2018, s. 12).

Vasun (2018) mukaan varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä sekä paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina. Huoltaja päättää osallistuuko lapsi varhaiskasvatukseen (Opetushallitus, 2018, s. 12). Vasu (2018) tuo myös ilmi, että varhaiskasvatusta kehitetään ja viedään eteenpäin inklusioperiaatteen mukaisesti. Jokainen lapsi, riippumatta esimerkiksi tuen tarpeistaan, vammaisuudestaan tai kulttuurisesta taustastaan, voi siis osallistua varhaiskasvatukseen (Opetushallitus, 2018, s. 15).

Vasu (2018) painottaa, että varhaiskasvatuksessa keskeistä on pedagogiikka. Pedagogiikka on opetushallituksen mukaan suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jonka tavoitteena on lasten hyvinvointi ja oppiminen. Sen perusteena nähdään varhaiskasvatuksen arvoperusta, kä-

sitys lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta (Opetushallitus, 2018, s. 22). Pedagogiikan korostus tukee varhaiskasvatusta, sillä elämä on jatkuvaa oppimista ja kasvua (Ahonen, 2017, s. 20). Osaava henkilöstö on avainasemassa varhaiskasvatuksessa (Leskisenoja, 2019, s. 22). Varhaiskasvatuksen opettajilla sekä erityisopettajilla on pedagoginen vastuu (Opetushallitus, 2018, s. 18). Muut työntekijät huolehtivat kuitenkin myös pedagogiikan toteutumisesta (Leskisenoja, 2019, s. 22). Vasun (2018, s.18) mukaan varhaiskasvatuksessa toimintaa on suunnittelemassa ja toteuttamassa opettajien lisäksi sosionomeja, lastenhoitajia ja muuta henkilöstöä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden velvoitteet koskevat jokaista lasten kanssa työskentelevää ammattilaista (Leskisenoja, 2019, s. 21). Tutkielmassani käytän varhaiskasvatuksen henkilöstöstä nimikettä aikuiset, joka kattaa erottelematta eri ammattinimikkeellä työskentelevät henkilöt. Lisäksi koen lyhyemmän termin helpottavan tekstin lukua.

Vasusta (2018) käy myös ilmi, että varhaiskasvatus luo pohjaa elinikäiselle oppimiselle. Lasten tullessa varhaiskasvatukseen, he tuovat mukanaan aikaisemmat elämäkokemuksensa, sisältäen huoltajan ja lasten väliset vuorovaikutussuhteet. Henkilöstön tärkeänä tehtävänä on onnistua luomaan luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajien ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo jatkuvuutta ja turvallisuutta lapsen elämään. Keskusteltaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava sekä tasavertainen kohtaaminen on erittäin tärkeää (Opetushallitus, 2018, s. 19).

Vasu (2018) painottaa myös sitä, että säännöllinen ja eheä yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä rakentaa ja muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden. Pedagogisen toiminnan kokonaisuuden perustaa on ymmärtää lapsuuden merkitys sekä tietää lasten kasvusta, kehityksestä sekä oppimisesta. Yhtä tärkeää on kuitenkin myös tuntee jokainen lapsi ja huomioida heidän yksilöllinen kehityksensä. Lasten tunteminen vaatii mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä (Opetushallitus, 2018, s. 19).

3. Minäkuva

3.1 Minäkuva käsitteenä

Minäkäsitys ja minäkuva tarkoittavat useiden tutkijoiden mielestä samaa asiaa (Aho, 2004, s. 18). Myös tässä tutkielmassa käsittelemme ne toistensa synonyymeina. Minäkäsitys eli minäkuva on yksilön kuvausta itsestään erilaisia ominaisuuksia, toimintoja ja päämääriä hyödyntäen (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 117). Minäkuva syntyy kokemusten mukana ja on Koiviston (2007) mukaan järjestynyt kognitiivinen rakenne itsestä yksilönä. Se vastaa kysymykseen ”millainen minä olen?” (Koivisto, 2007, s. 31). Minällä tarkoitetaan tässä yhteydessä prosessia, jota yksilö tuottaa itse omassa mielessään. Minä luo kuvan siitä, miten näemme itse itsemme. Vuorinen (1997, s. 50) määrittelee minäkuvan ja minuuden tietoisien ja tiedostamattomien ajatusten, tunteiden, toiveiden ja mielikuvien kokonaisuudeksi, johon vaikuttavat yksilön itsensä lisäksi hänelle tärkeät ihmiset.

Minäkuvaan voi helposti sekoittaa käsitteen identiteetti, sillä ne käsittelevät hyvin samanlaisia asioita. Fadjukoff (2009) tuo ilmi teoksessaan, että identiteetti rakentuu käsitykseen omasta yksilöllisyydestään, arvoistaan sekä päämäärästään, joihin ihminen elämässään pyrkii. Kuka minä olen? Mikä on paikkani ja merkitykseni yhteisössäni? (Fadjukoff, 2009, s. 147). En kuitenkaan tämän enempää käsittele identiteettiä tutkielmassani, vaan keskityn minäkuvaan, eli siihen millainen yksilö on.

Minäkuva vaikuttaa siihen, miten ihminen reagoi elämänsä eri tilanteisiin (Shavelson ym., 1976, s. 411). Aro ja kollegat (2014) tuovat ilmi, että vaikkamme sitä tiedostaisikaan, minäkuva vaikuttaa niin suhtautumiseemme kuin toimintaammekin. Heidän mukaansa minäkuva ohjaa meidän havaintojamme, tulkintojamme sekä kokemuksiemme analysointia (Aro ym., 2014, s. 10). Aho (1996, s. 11) mainitsee, että minäkuva on ihmisen tärkein ominaisuus, sillä se määrää käyttäytymisemme. Ihminen tulkitsee maailmaa minäkuvan kautta ja antaa kokemuksilleen merkityksen katsoen minäkuvan näkökulmasta. Lisäksi se määrittelee myös odotuksiamme tulevasta sekä tulevaisuudesta (Aho, 1996, s. 11–12).

Craven & Marsh (2008) mainitsevat, että mielen hyvinvoinnin kannalta on elintärkeää, millä tavalla minäkuva rakentuu ja kehittyy. Heidän mukaansa positiivisen minäkuvan omaava ihminen on tehokkaampi, terveellisempi sekä onnellisempi. Hän ajattelee optimistisemmin ky-

vyistään, saavuttaa enemmän sekä saa elämästä enemmän irti. Lisäksi he tuovat ilmi, että minäkuvan on myös todettu vaikuttavan ihmisen motivaation, ahdistuneisuuden ja masennuksen tunteisiin. Siispä oman psykologisen hyvinvoinnin sekä oman potentiaalin maksimoimisen kannalta on hyvin merkittävää kasvaa, kehittyä ja oppia kohti positiivista minäkuvaa (Craven & Marsh, 2008). Minäkuva myös edesauttaa ihmisen psyykkistä tasapainoa sekä eheyden tunnetta (Aho, 1996, s. 11).

Curry & Johnson (1990, s. 8) tuovat ilmi, että minäkuva on pitkäaikaisen oppimisen ja kehittymisen lopputulos, joka kehittyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Ahon (2005) mukaan tämä tarkoittaa sitä, että muilta ihmisiltä saadun palautteen merkitys vaikuttaa suuresti yksilön minäkuvan muodostumiseen. Aho mainitsee myös, ettei saa kuitenkaan unohtaa, että yksilö itse luo ja rakentaa oman minäkuvansa samalla kun peilaa omia kokemuksiaan muihin. Minäkuvan kehityksestä löytyy hänen mukaansa useita, erilaisia ja toisistaan poikkeavia näkökulmia. Erona on se, mihin niissä halutaan painottaa. Toiset näkevät sosiaaliset vuorovaikutustekijät merkityksellisempänä, kun taas toiset painottavat omia, sisäisiä tekijöitä kuten esimerkiksi perimää (Aho, 2005, s. 32).

3.2 Itsetunto

Lawrence (2006) liittää minäkuvaan vahvasti itsetunnon käsitteen. Kuten edellisessä kappaleessa tuli ilmi, Koiviston mukaan (2007) minäkuva vastaa kysymykseen siitä, millainen minä olen. Itsetunto puolestaan on Koiviston mukaan minäkäsityksen arvioiva puoli ja sen ajatellaan vastaavan kysymyksiin: Miten koen itseni ja luotanko itseeni? Itsetunto määrittää yksilölle sen, tunteeko hän olevansa hyväksytty ja rakastettu, arvostaako hän itseään ja ominaisuuksiaan sekä millä tavoin muiden mielipiteet merkitsevät hänelle (Koivisto, 2007, s. 31).

Keltikangas-Järvinen (2017) mukaan itsetunto tarkoittaa ihmisen kykyä luottaa itseensä, tykätä itsestään sekä arvostaa itseään. Ihminen näkee oman elämänsä tärkeänä ja ainutlaatuisena heikkouksistaan huolimatta (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 17). Positiivinen minäkuva tukee itsetuntoa, kun taas negatiivinen minäkuva laskee sitä (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 18). Aho (2004) puolestaan mainitsee, että ihmisen itsetunto sisältyy itsensä tiedostamisesta, tuntemisesta ja arvostamisesta. Kaikkein korkeimmalla tärkeysjärjestyksessä ovat itsensä arvostaminen sekä merkityksellisyyden tunteminen (Aho, 2004, s. 20). Keltikangas-Järvinen (2017) tuo ilmi,

että ihmisen itsetunnon voi päätellä siitä, kuinka paljon ihminen näkee itsessään ja ominaisuuksissaan positiivisuutta. Hän on myös tietoinen heikkouksistaan. Kuitenkin kertoessaan itsestään hän tuo esille enemmän hyviä puoliaan ja näkee ne huonoja tärkeämmiksi (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 18). Kenelläkään ei kuitenkaan ole pelkästään huonoa itsetuntoa, sillä jokainen on jossain hyvä (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 31).

Itsetunto voi hetkellisesti vaihdella Keltikangas-Järvisen (2017) mukaan paljonkin eri aikoina. Positiivinen tai negatiivinen vaihtelu liittyy yleensä aiempiin kokemuksiin ja tapahtumiin (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 34–35). Hänen (2017) mukaansa ”itsetunto on kokonaisuus, joka rakentuu monilla erilaisilla elämän alueilla tunnetusta itseluottamuksesta” (s. 29). Keltikangas-Järvinen (2017) mainitsee, että itsetunto on siis itseluottamusta ja itsensä arvostamista. Hänen mukaansa hyvään itsetuntoon liittyy myös erittäin olennaisesti muiden ihmisten arvostaminen, jota ei useasti korosteta tarpeeksi. Silloin ihminen kykenee näkemään toisen ihmisen osaamisen ja ihailemaan häntä (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 21).

Keltikangas-Järvinen (2017) tuo ilmi, että varsinkin lapsilla ja nuorilla on omana piirteensä kotiin ja huoltajiin liittyvä itsetunto. Hyvän itsetunnon pystyy tällöin havaitsemaan lapsen varmuutena siitä, että häntä rakastetaan, hän on tärkeä eikä häneltä odoteta liikaa. Lapsi tuntee myös, että hänen seurassaan on hauskaa ja siinä viihdytään (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 30). Jo erittäin pienet lapset pystyvät viestimään, ovatko he rakastettuja ja pystyviä. Tämä rakentaa heidän itsetuntoaan ja myöhemmässä elämässä toimii sen pohjana (Harter, 2012, s. 35). Hyvän itsetunnon merkkejä on lisäksi myös kyky kestää pettymyksiä ja epäonnistumisia ja siitä on paljon hyötyä, mutta heikko itsetunto ei ole ylitsepääsemätön vaiva (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 25, 17).

4. Tutkielman toteutus

4.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia kirjallisuuden kautta lapsen minäkuvan kehittymistä, ja kuinka varhaiskasvatuksen kontekstissa sitä voidaan tukea. Tavoitteenani on koota kokonaisuus, jossa huokuisi varhaiskasvatuksen tärkeys; miten paljon vaikutusta lapsen varhaisvuosilla on hänen tulevaan elämäänsä ja siihen millainen yksilö hänestä on kasvamassa. “Opimme elämämme viiden ensimmäisen vuoden aikana, enemmän kuin minään muuna samanpituisena ajanjaksona yhteensä” (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala, 2007, s. 11–12). En ole löytänyt montakaan kandidaatintyötä juuri tästä aiheesta, joten senkin kannalta koen tutkielmani tärkeäksi, itselleni kuin muillekin varhaiskasvatuksen piirissä työskenteleville.

Tutkimuskysymykseni aiheet muotoutuivat melko nopeasti. Ne ovat kuitenkin prosessin aikana vaihtaneet muutaman kerran muotoaan. Olen tyytyväinen tämänhetkisiin kysymyksiini niiden selkeyden vuoksi. Lisäksi koen niiden rajaavan hyvin tutkielmani aihetta.

Tutkimuskysymykseni ovat

Miten varhaiskasvatuskäisen lapsen minäkuva kehittyy?

Millä tavoin lapsen positiivisen minäkuvan kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni pohjautuu aikaisempaan teoriaan ja kirjallisuuteen, joten tutkimukseni kohdalla voidaan puhua kirjallisuuskatsauksesta. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksessa tehdään ”tutkimusta tutkimuksesta” eli kootaan muiden tutkimuksien tuloksia yhteen. Salmisen (2011, s. 3) mukaan kirjallisuuskatsaus menetelmänä luo mahdollisuuden valitun aiheen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ja arviointiin, sekä mahdollisten ongelmakohtien paikantamiseen. Täsmennetymin, kuvaileva kirjallisuuskatsaus on Salmisen mukaan aiheesta yleisnäkemyksen tuova tutkimus, jonka käytettyjä lähteitä ei rajata tarkkojen sääntöjen määrittäminä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen on hänen mukaansa tarkoitus toimia yleiskatsauksena, joka tähtää aiempien tutkimustulosten tiivistämiseen (Salminen, 2011, s. 6–7).

Tavoitteenani on luoda kandidaatintyöstäni laaja-alainen kokonaisuus, jossa otan selvää aiheestani eri tieteellisiä tutkimuksia käyttäen. Lähteinä olen käytetty aiheeseen liittyviä kotimaisia sekä kansainvälisiä kirjoja, artikkeleita ja tutkimuksia, joiden avulla pyrin saamaan mahdollisimman laajan kuvan aiheesta. Olen pyrkinyt etsimään teoksista uusimmat painokset, jos vain mahdollista, jotta tutkielma pohjautuisi mahdollisimman tuoreeseen ja luotettavaan kirjallisuuteen. Lisäksi koin tutkielman luotettavuuden kannalta tärkeäksi kerätä aineistoa monipuolisesti eri lähteistä. Lukiessani paljon erilaisia kirjoja, artikkeleita ja tutkimuksia, opin löytämään tutkielmani osalta olennaisia asioita ja näkökulmia, jotka auttoivat jäsentämään ja selkeyttämään prosessiani. Keltikangas-Järvinen on isossa roolissa ihmisen minäkuvan kehityksen määrittäjänä ja tutkijana Suomessa, joten tämän takia tarkastelen varsinkin 4. luvussa paljon hänen näkökulmiaan asioihin.

5. Minäkuvan kehitys, ikävuosina 0–6

Varhaiskasvatuksessa luodaan jo vahva pohja minäkuvalle (Aho, 1996, s. 28). Se kehittyy ihmiselle ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 121). Keltikangas-Järvinen (2017, s. 123) tuo ilmi, että viimeaikaiset tutkimukset osoittavat, että vauva alkaa heti syntymänsä jälkeen aktiivisen tarkastelun ympäristöstään ja valmiudet omaehtoiseen toimintaan on huomasti oletettua suurempi. Hän jatkaa, että vauvalla ei kuitenkaan vielä ole tietoista minäkuvaa, mutta huoltajien vuorovaikutuksen avulla hänellä on oivat työvälineet sen rakentamiseen. Virikkeiden avulla huoltajat pystyvät auttamaan vauvaa kehittämään minäkuvaa (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 121).

Keltikangas-Järvinen (2017) tuo ilmi, että minäkuvan kehittymisen ensimmäinen askel on keuhollisen minän syntyminen. Se tarkoittaa sitä, että lapsi havaitsee ja erottaa olevansa muista ihmisistä fyysisesti erillinen ja ulkomaailmasta irrallinen olento (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 122). Keltikangas-Järvinen (2017) mainitsee vielä, että tämä kehitys etenee käytännössä siten, että ensin vauva seuraa omaa kehonliikettään, toistaa uudelleen liikettään ja on ihmeissään ja ilostunut. Vauva turhautuu, kun käsi tai jalka katoaa hänen näkökentästään, kunnes tajuaa itse aiheuttavansa liikkeen. Tämän opittuaan hän pystyy määrätietoisesti ja automaattisesti liikkuttamaan kehoaan tietäen, ettei hänen tarvitse nähdä liikettä tehdäkseen sitä. Keltikangas-Järvinen jatkaa, että oman äänen tarkastelu on myös lapselle tärkeää, mikä edesauttaa häntä ymmärtämään olevansa muista erillinen olento. Myös aikuisen vastaaminen lapsen puheeseen eri ääniä ja ilmeitä matkien edesauttaa tätä kehitystä. Tämä vaihe siis loppujen lopuksi onkin voimakkaan ja aktiivisen kehityksen aikaa, vaikka vauva usein mielletäänkin vain nukkuvaksi kääröksi (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 123–124).

Keltikangas-Järvisen (2017) mukaan ensimmäisen ikävuoden aikana lapsen kehitykseen vaikuttaa peilisuhte. Peilisuhteessa lapsi peilaa itseään ja suorituksiaan huoltajien reaktioihin. Niistä lapsi havaitsee ja ottaa viitteitä siihen, millainen hän on. Lapsi tekee sattumanvaraisesti jotain, ja huomaa, että huoltajat viehättyvät ja ihastuvat siitä. Lapsi jatkaa samanlaista käytöstä, ja alkaa ajattelemaan, että hänen ihailunsa tarkoittaa hänen olevan ihana ja hyvä (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 125). Keltikangas-Järvinen jatkaa, että näin oma käsitys itsestään yksilönä alkaa syntyään. Ensimmäisen vuoden aikana riittävän hoivan saaminen on ensisijaisen merkittävää vauvalle, sillä hänelle alkaa kehittymään tunne omasta tärkeydestään ja arvostaan. Tunne kertoo myös sen, että koska vauvasta huolehditaan, täytyy hänen olla tärkeä (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 146). Aho (2004) tuo myös ilmi sen, että keskeisin varhaislapsuuden

minäkokemuksen rakenneosana on itsensä hyväksyminen ja rakastetuksi kokeminen. Se kuinka ihmistä kohdellaan ja arvostetaan, muovaa sen, millaiseksi hän kasvaa ja kuinka hän arvostaa itseään (Aho, 2004, s. 25).

Keltikangas-Järvinen (2017) mainitsee, että kahden vuoden ikäinen lapsi käyttää sanoja oikealla tavalla kuvatessaan itseään. Hänellä on siis jo jonkinmoinen peruskäsitys itsestään. Hän esimerkiksi käyttää lauseissaan nimeään subjektin kohdalla. Vasta kolmivuotias alkaa käyttämään sanoja ”minä ja ”minun”. Hänellä on siis selvä kuva siitä, kuka hän on. Aikuisen kuvaillessa lasta päivän säteeksi, lapsi osaa korjata aikuista lauseella ”ei, olen Ella”. Kolmen ikävuoden kohdalla lapsella alkaa myös sisäinen puhe. Leikkiessään hän alkaa puhumaan itselleen, ikään kuin kävisi keskustelua toisen ihmisen kanssa (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 127).

Keltikangas-Järvisen (2017) mukaan lapsen minäkuvan kehityksessä leikki nousee erittäin tärkeään rooliin, joka herkimmillään on toisen ja neljännen ikävuoden välillä. Leikin avulla opitaan todellisuuden ja mielikuvituksen välistä eroa. Samalla se auttaa lasta tutustumaan itseensä ja ympäröivään maailmaan (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 128). Viljamaa & Yliherva (2020) tuovat ilmi, että joskus saattaa kuulua ajatuksen, että leikkiessään lapsi opettelee tulevaa aikuisen elämää. Leikin voima ei kuitenkaan heidän mukaansa kumpua lapsilla aikuisen elämän opettelemisesta tai siihen valmistumisesta. Heidän mukaansa leikki on lapselle tärkeää leikin itsensä vuoksi. Maailmassa riittää paljon ihmeteltävää, jota kautta lapset saavat runsaasti aineksia leikkiin. Lapsi ei leiki oppiakseen, vaan lapsi oppii leikkiessään (Viljamaa & Yliherva, 2020).

Keltikangas-Järvinen (2017) tuo ilmi, että leikki-ikä on äärimmäisen tärkeä kehitysvaihe, eikä vain huvia ja ajankulua. Leikin avulla lapsi opettelee tunnistamaan muun muassa hyvää ja huonoa sekä onnellista ja surullista. Leikki auttaa lasta harjoittelemaan myöhemmälle elämälle tärkeitä taitoja, kuten tunne-elämän ja sosiaalisia taitoja. Leikin on myös todettu lisäävän luovuutta (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 129.) Viljamaan & Ylihervan (2020) mukaan lapsen hyvinvoinnin kannalta mielikuvitusleikit ovat tärkeitä. Leikkiessään omia leikkejään lapsi ei tarvitse mitään erikoista. Heidän mukaansa mielikuvitusleikki syntyy lapsen sisäisestä kokemusmaailmasta ja hänen omista haluistaan ja tarpeistaan leikkiä. Leikin aikana lapsi voi samaan aikaan olla oma itsensä ja joku muu (Viljamaa & Yliherva, 2020). Lapsi saa siis kokemusta siitä, miltä tuntuisi olla joku muu (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 129).

Harter (2012) kuvastaa, miten 2–4-vuotiaina lapset kokevat itsensä oman käytöksensä ja esineidensä kautta. Lapsi voi esimerkiksi kokea voimakkuuden tunnetta jaksessaan nostaa tuolin.

Pienellä lapsella on siis jopa epärealistisen positiiviset ja optimistiset arviot itsestään. He eivät pysty luomaan tasapainoista kokokuvaa vahvuuksistaan ja heikkouksistaan, sosiaalisista vertailuista tai sisäistämistä toisten kriittisistä mielipiteistä. Nämä suojelevat lapsen kehitystään (Harter, 2012, s. 30–33). Aho (1996, s. 29) mainitsee, että tutkimusten mukaan lapsi rakentaa minäkuvaansa kaikesta kuulemastaan ja näkemästään.

Keltikangas-Järvinen (2017) mainitsee, kuinka viidestä vuodesta eteenpäin lapsi tuntee jo kuuluvansa ympäröivään sosiaaliseen yhteisöönsä. Lapsi tajuaa, mitä toiset ihmiset sanovat ja mitä he sanoillaan todella tarkoittavat. Lapsi pystyy tarkastelemaan asioita toisten näkökulmasta sekä noudattamaan ympäristön hänelle asettamia erilaisia rooleja. Esimerkiksi kuinka käyttäytyä eri tilanteissa (Keltikangas-Järvinen, 2017, s. 131–132). Myös kulttuuriset arvot ja roolit kuten sukupuolistereotyytiat tulevat tutummiksi (Harter, 2012, s. 50).

Ahon (2004, s. 24) mukaan ratkaisevassa osassa yksilön minäkuvan muodostumisessa on sosiaaliset vuorovaikutustekijät, joita ovat toisten suhtautuminen, toisiin samaistuminen ja erityisesti muilta saatu palaute. Juuri varhaisvuosina saatu palaute on merkitsevä rakennusmateriaali minäkuvan muodostumisessa (Aro ym., 2014, s. 10–11). Lawrencen (2006, s. 50) mukaan se, kuinka iso merkitys ja vaikutus palautteella on, riippuu siitä, kuinka tärkeänä yksilö pitää palautteen antajaa, ja koskeeko palaute niitä ominaisuuksia, joita yksilö itse arvostaa itsessään. Lapsen mentäessä päiväkotiin hänellä on hyvät mahdollisuudet vertailujen tekemiseen ollessaan muiden lasten kanssa (Aho, 1996, s. 28). On myös hyvin oleellista minäkuvan kehityksessä, miten lapsi ajattelee läheisten ja tärkeiden ihmisten näkevän hänet ja ajattelevan hänestä (Aho, 2004, s. 25).

Lawrencen (2006) mukaan on myös olemassa muita tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen minäkuvaan. Näitä voivat olla esimerkiksi erilaiset muutokset perheessä kuten avioerot, menetykset, erossa oleminen, perhesiirrot tai traumaattiset tapahtumat kuten onnettomuudet, väkivalta tai luonnonkatastrofit. Hänen mukaansa myös medially on vaikutuksensa. Sen kautta lapsi voi nähdä, kuulla ja luoda itselleen toiveita mutta myös paineita siitä, millainen haluaisi olla tai millainen pitäisi olla (Lawrence, 2006). En kuitenkaan lähde näitä käsittelemään enempää tutkielmassa. On silti tärkeää aikuisena tiedostaa, että varhaiskasvatuksessa lapset tulevat eri lähtökohdista, joka tekee kasvatuksen ja minäkuvan kehityksen tukemisesta moniulotteisempaa tällaisissa olosuhteissa.

6. Varhaiskasvatuksen rooli lapsen positiivisen minäkuvan kehityksen tukemisessa

Lapsen rakentaessa minäkuvaansa, on Ahon (1996) mukaan aikuisen rooli erittäin tärkeä. Periaatteina lapsen minäkuvan tukemisessa ovat, että aikuinen on aidosti kiinnostunut lapsesta, hän tuntee lapsen, hän välittää turvallista ilmapiiriä sekä erottaa lapsen persoonan ja hänen käyttäytymisensä. Siis ihminen tulee hyväksyä persoonana, vaikka hänen käyttäytymisensä ei olisi aina hyväksyttävää. Tässä korostuu palautteen anto, joka vaikuttaa lapseen suuresti. (Aho, 1996, s. 48–51). Lisäksi aikuisen on pystyttävä yksilöllisyyden ja erilaisuuden tunnistamiseen sekä ensisijaisesti niiden hyväksymiseen (Aro ym., 2014, s.15).

Pertti Tuomi (1996, s. 466) painottaa, että kasvatus- ja ohjaustyötä tekevän on huomioitava se, että minäkuva on opittu. Aho (1996) puolestaan mainitsee, että kasvatustilanteessa aikuinen on lapsen avustaja, tuki ja auttaja. Aikuinen ei siis tiedä kaikkea, eikä aikuisen todellisuus ole välttämättä se ainoa ja oikea todellisuus (Aho, 1996, s. 49). Eli aikuinen oppii lapselta samalla kun lapsi oppii aikuiselta (Aho, 1996, s. 54). Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä, taitoa ja todellista halua eläytyä lapsen maailmaan.

6.1 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyys tarkoittaa sitä, että lapsen tarpeet tunnistetaan ja hänen yksilöllisyytään kunnioitetaan (Hujala, 2001, s. 50, 52). Hujala (2001) tuo ilmi, että aikuisen tehtävänä on muokata toimintaa niin, että se on lähellä lapsen maailmaa. Tämä tekee lapselle helpommaksi ymmärtää ympäristöään paremmin (Hujala, 2001, s. 38–39). Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009) mukaan lapsilähtöisyyden kautta ajatteleva aikuinen kunnioittaa lasta yksilönä. Toiminnasta pyritään siis rakentamaan monipuolinen jokaisen lapsen hyötyen siitä tarpeineen (Järvinen ym., 2009, s. 35). Skinnari (2000, s. 88) puolestaan mainitsee, että ”ihmislähtöisyys on sitä, että ihmistä ei tule sopeuttaa ympäristöön vaan ympäristö tulee muovata lähtien ihmisen todellisista tarpeista”. Eli siis aikuinen vaikuttaa lapsen kasvu-ympäristöön niin, että lapsi voi toimia siinä oman kehityksensä parhaaksi.

Aro ja kollegat (2014) painottavat, että aikuisen on tärkeää huomata ja ymmärtää, että lapset ovat hyviä eri asioissa ja kaipaavat tukea eri asioissa. He jatkavat, että opettajan työssä on tärkeää tunnistaa tuen tarve, mutta on yhtä merkittävää löytää lasten vahvuudet ja tukea myös

niiden kehitystä. Ei siis pidä tukea lasta vain heikkouksissa vaan yhtä lailla vahvuuksien vahvistaminen vie lasta ja itseensä tutustumista eteenpäin. Lapsen jatkuva auttaminen voi luoda lapselle tunteen tyhmyydestä, heikkoudesta tai avuttomuudesta (Aro ym., 2014, s. 15). Aho (2004, s. 40–41) tuo esille, että myös aikuisen suhtautuminen epäonnistumisiin on merkityksellistä minäkuvalle, samalla tavalla kuin positiivisen palautteen antaminenkin. Siksi on yhtä tärkeää tuoda esille myös aikuisuuden inhimillisuus. Mattila (2011, s. 75) mainitsee, että esimerkinä oleminen ei vaadi eikä tarkoita sitä, että aikuinen olisi virheetön. Aikuisen on siis tärkeää ymmärtää ja hyväksyä se, että hänkin voi erehtyä ja olla väärässä (Mattila, 2011, s. 49). Tätä kautta lapset oppivat, että epäonnistumiset kuuluvat kasvuun ja kaiken kaikkiaan elämään. Tässä aikuisella on merkittävä rooli näyttää lapsille, että ei ole heikkous, jos jossain asiassa ei olisikaan luonnostaan hyvä.

Kallialan (2013, s. 24) mukaan aikuisen tärkein tehtävä on avustaa, kuunnella sekä olla läsnä. Näin hän on mahdollistamassa lapselle suotuisan ja turvallisen kehityksen. Varhaiskasvatuksessa lapsilähtöisyys näkyy muun muassa siinä, millä tavoin lapsien yksittäiset tarpeet otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa. ”Lapsilähtöinen kasvatus on merkittävä voimavaratekijä lapsen elämässä” (Järvinen ym., 2009, s. 36). Hujalan (2001) mukaan lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa lapsi on aktiivinen toimija, sillä lapsi oppii kokeilemalla, tutkimalla sekä oivaltamalla. Kun toiminta varhaiskasvatuksessa tapahtuu lapsen aloitteesta, lisää se lapsen motivaatiota, innostusta sekä mielekkyyttä tekemiseen (Hujala, 2001, s. 30). Kalliala (2013) puolestaan tuo ilmi, että aikuisen tulee kannustaa lasta omatoimisuuteen. Näin lapsi kokee iloa osaamisestaan ja onnistumisestaan, mutta hänellä on kuitenkin mahdollisuus saada tarpeen mukaista apua (Kalliala 2013, s. 28).

6.2 Vuorovaikutus

Ahonen (2017) painottaa, että nonverbaalinen viestintä korostuu aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Lapsi tunnistaa erittäin herkästi aikuisen ei-kielellisiä viestejä, ja sitä kautta tulkitsee itseään sekä omaa toimintaa. Ahonen jatkaa, että lapsen ollessa aikuisen kanssa vuorovaikutuksessa, hän hakee merkkejä aikuisen hyväksynnästä. Se, mitä aikuinen kertoo kehollaan, katseellaan ja äänensävyllään, viestii paljon enemmän lapselle kuin aikuisen

ääneen sanotut sanat (Ahonen, 2017, s. 59). Mattila (2011, s. 25) painottaa, että on hyvin tärkeää, että lasten parissa työskentelevällä aikuisella on riittävä ammatillinen itsetuottamus, osaaminen ja tietoisuus siitä, mitä on tekemässä ja miksi.

Päivähoitopäivästä tulisi rakentua kokonaisuus, jossa lapsella on mahdollisuudet saada aikuiselta psyykettä kannattelevaa vuorovaikutusta aina, kun siihen on tarvetta (Mikkola & Nivalainen, 2009, s. 23). Mattila (2011) tuo ilmi, että lapsen tulee kokea, että aikuisella on aikaa kuunnella häntä ja hän on kiinnostunut lapsesta. Tämä edellyttää, että aikuisella säilyisi herkkyys yksilölliseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa, suunnitellun toiminnan toteuttamisen lisäksi. Myös lapsen turvallisuuden tunteen ylläpitämisessä ja vahvistamisessa hyvä vuorovaikutus on avainasemassa (Mattila, 2011, s. 67). Tällä tavoin lapsi voi olla oma itsensä ja näyttää tunteitaan. Ahonen (2017) painottaa, että vuorovaikutus ja pedagogiikka kulkevat käsi kädessä. Pedagogiikka ei onnistu olemaan laadukasta, jos vuorovaikutus ei ole laadukasta (Ahonen, 2017, s. 60).

Aho (1996) mukaan aikuisen tulisi kiinnittää huomiota siihen, onko lapsen turvallisuuden tunne tarpeeksi vahva. Jos se ei ole, voi se olla merkki siitä, ettei yksilö luota itseensä, hänellä ei ehkä ole tarpeeksi selkeitä rajoja ja sääntöjä tai kasvuilmapiiri ei ole tarpeeksi positiivinen. Aikuiselta vaaditaan siis aitoutta, tehokasta palautetta, realistisia odotuksia sekä empaattisuutta vuorovaikutussuhteissa lasten kanssa, jotta voidaan luoda luottamuksellinen suhde. On hyvin tärkeää, että aikuinen kuuntelee ja ottaa lapset vakavasti. On myös tärkeää antaa lapselle riittävästi aikaa tutustua fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöönsä oma-aloitteisesti. Tämä lisää luottamuksen tunnetta entisestään (Aho, 1996, s. 59–61).

Korpinen (1989) mainitsee, että ”sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden kautta yksilö saa palautetta ympäristöltään, jonka avulla hän rakentaa käsitystä itsestään. Ympäristöön kuuluvat ne henkilöt, jotka sillä hetkellä vaikuttavat yksilön elämään ja joita hän itse pitää tärkeinä.” (Korpinen, 1989, s. 196.) Lapsi on päiväkodissa suurimman osan hänen valvellaoloajastaan (Eerola-Pennanen, 2013, s. 224). Tämän kautta voidaan ajatella, että varhaiskasvatusta käyvä lapsi saa paljon vaikutteita päivähoitopäivistään, joka taas kasvattaa aikuisten toiminnan tärkeyttä. Opettaja on huoltajan jälkeen yksi merkityksellisimmistä henkilöistä lapsen elämässä (Yoleri, 2016, s. 210). Kallialan (2013) mukaan mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä suurempi osa aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksesta tapahtuu hoitotilanteissa. Hän mainitsee myös, että ”lapsesta saa tietoa vain huolehtimalla hänestä, mikä merkitsee todellisen vuorovaikutusvastuun kantamista.” (Kalliala, 2013, s. 29–30).

Eerola-Pennanen (2013) mainitsee väitöskirjassaan, että lapset tarvitsevat jonkun, joka kuuntelee heidän kertomuksiaan tapahtuvista asioistaan ja toiveistaan liittyen päiväkodissa vietettyyn aikaan. Jokapäiväiset hetket varhaiskasvatuksessa ovat tilanteita, jossa lapsi voi kertoa itsestään ja itselleen tärkeistä asioista. Lapsi määrittelee itsensä muun muassa kertomisen kautta (Eerola-Pennanen, 2013, s. 209). Eerola-Pennanen tuo esille myös sen, että lapsilla on paljon kerrottavaa, mutta päiväkodissa on liian vähän kuuntelijoita. Lapsille on merkityksellistä, että joku on aidosti ja oikeasti kiinnostunut hänen ajatuksistaan. Ei riitä, että heille annetaan mahdollisuus kertoa. Lapset aistivat onko kuuntelija oikeasti läsnä (Eerola-Pennanen, 2013, s. 218).

Tuomi (1996) mainitsee, että ”minäkuva on dynaaminen eli minä kuva toimii kaiken aikaa, ja sen läpi kulkevat kaikki yksilön kokemukset ja havainnot”. Sosiaalisen ympäristön tapahtumat kulkevat aina yksilön minäkuvan kautta, jolloin yksilö muokkaa hetki hetkeltä sosiaalisia tilanteita nojautuen minäkuvaansa. Tämä saa minäkuvan kehittymään jatkuvasti. Tarvitaan riittävästi onnistumisten kokemuksia, jotta itsetunto ja sitä kautta positiivinen minäkuva saavat hyvät mahdollisuudet kehittyä (Tuomi, 1996, s. 466). Onnistuminen syntyy niistä kokemuksista, joissa ihminen huomaa olevansa arvokas ja tärkeä muille (Aho, 1996, s. 81). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, s. 31) mukaan, aikuinen voi tukea lapsen kehitystä myönteisellä sekä kannustavalla vuorovaikutuksella.

6.3 Kohtaaminen ja nähdyksi tuleminen

Mattila (2011, s. 9) painottaa, että ”kaikessa hoito- ja kasvatustyössä tärkeintä on kohtaaminen”. Kohtaaminen alkaa ensimmäisestä sanasta, katseesta, ilmeestä tai esimerkiksi kyyneleen kuivaamisesta (Mattila, 2011, s. 23). Mattilan mukaan myös aikuisen tulee olla erityisen herkkä lapselle ja tutustua häneen uteliaana. Hyvään kohtaamiseen sisältyy toisen ihmisen arvostaminen, kunnioittaminen, huolenpito sekä luotettavuus. Aikuisen tehtävänä on onnistua luomaan kohtaamistilanteisiin tunne turvallisuudesta, jotta lapsi kokee tilanteet miellyttävinä. On aikuisen vastuulla, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja arvostetuksi, kun he ovat kohtaamistilanteessa (Mattila, 2011, s. 18). Turvallisella kohtaamisella edesautetaan lapsen sopeutuminen ympäristöönsä varhaiskasvatuksessa. Mattila (2011, s. 15) tuo myös ilmi, että usein koko toiminnan onnistumisen edellytyksenä on kohtaaminen ja sen onnistuminen.

Kanninen & Sigfrids (2012, s. 163) toteavat, että ”päivähoidossa jokainen pieni hetki lapsen kanssa tarjoaa mahdollisuuden myönteiseen kohtaamiseen”. Siren-Tiusanen & Tiusanen (2011) tuovat ilmi, että pienet arjen hetket lisäävät lapsen kokemusta yhteenkuuluvuudesta sekä turvallisuudesta aikuista kohtaan. Aamukohtaamisilla lähtee lapsen päivä käyntiin, ja on hyvin tärkeää, että jokainen lapsi otetaan vastaan lämmöllä hänen saapuessaan päiväkotiin (Siren-Tiusanen & Tiusanen, 2001, s. 66). Myös Mattila (2011) mainitsee, että jokainen hyvä kohtaaminen on lapselle merkityksellinen. Lapsen mieli muodostaa kokonaisuutta siitä, millainen hän on, millaisia muut ovat, miten heidän kanssaan toimitaan, voiko ympäristöön ja yhteisöön luottaa ja kantaako elämä (Mattila, 2011, s. 18).

Kallialan (2013) mukaan lapsen yksilöllisen kohtaamisen keskipisteenä on se, kuinka hänen ensisijaiset tarpeensa tulevat tyydytetyksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi tunteisiin ja aloitteisiin vastaamista, mikä on yksi aikuisen tärkeimmistä ominaisuuksista. Aikuisen tulee olla läsnä toimiessaan lasten kanssa ja reagoida esimerkiksi lapsen ikävöintiin (Kalliala, 2013, s. 257). Mattila (2011, s. 69) mainitsee, että hyvässä kohtaamisessa ei odoteta lapselta mitään, vaan hänet kohdataan juuri sellaisena kuin hän omana itsenään on. Tämä lisää lapselle tunnetta siitä, että hän on rakastettu ja arvostettu.

Mattila (2011) painottaa, että aitoon nähdyksi tulemiseen ei tulisi liittyä ennako-oletuksia toisesta. Aikuisen tulee muistaa, että hänen tehtävänä on olla varhaiskasvatuksessa lasta varten (Mattila, 2011, s. 30). Vaikka ihmisenä lapsi on tasavertainen aikuisen kanssa, on aikuisella silti aina isompi vastuu kohtaamistilanteissa (Mattila, 2011, s. 20). Mattila (2011, 35) lisäksi mainitsee, että jokainen lapsi kohdataan arvokkaana yksilönä, eikä tietyllä tavalla käyttäytävänä. Vahvistavaan kohtaamiseen sisältyy Mattilan mukaan myös aito ilo lapsesta. Se kertoo esimerkiksi siitä, että aikuinen pitää työtään arvokkaana (Mattila, 2011, s. 39).

Kaunis katse ja ystävällinen ele synnyttävät Mattilan (2011, s. 15) mukaan kohtaamisen. Hän jatkaa, että lapsella on kyky tunnistaa ja havainnoida kohtaamisissa aikuisen katseesta ne merkit, mitä aikuinen lapsesta ajattelee. Aikuisen on siis pystyttävä reflektoimaan omia eleitään, ettei niistä välittyisi tietynlainen, negatiivinen oletus lapsesta. Tällaiset katset pohjautuvat useasti aikaisempiin kokemuksiin, eikä tällä tavoin vahvasta lasta itseä (Mattila, 2011, s. 27). Tämän takia aikuisen oman toiminnan reflektointi on äärimmäisen suuressa osassa varhaiskasvatusta. Aikuisen tulee tiedostaa oma käyttäytyminen, toiminta, puheet sekä varsinkin eleet. Näin hän pystyy parantamaan ja luomaan laadukasta pedagogiikkaa lasten parhaaksi.

Suhonen (2009) toteaa väitöskirjassaan, että aikuisella on vastuu kommunikaation syntymisessä sekä vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Kannustamalla ja rohkaisemalla pyritään saamaan lapsi näkyville. Aikuisen on tärkeää sanallistaa lapselle eri tilanteissa uskovansa häneen ja tietävänsä, että lapsi osaa ja tietää. Ei voi liikaa painottaa lapsen yksilöllistä huomioimista sekä aikuisen läsnäoloa kohtaamisessa (Suhonen, 2009).

6.4 Välittävä ilmapiiri

Paras kasvualusta lapselle on kunnioittava ja rajoja asettava rakkaus. Se ilmenee lapselle turvan tunteena (Skinnari, 2000, s. 96–97.) Välittäminen on rakastamista, empatiaa, sallivaan asennetta ja aina avointa syyliä (Siren-Tiusanen & Tiusanen, 2001, s. 65). Aho (1996) mainitsee, jotta lapsi nauttisi yhdessäolosta, hänelle tulee viestittää, että hänestä pidetään ja hän on osa meitä. Tämä lisää myös lämmintä ja osallistuvaa ilmapiiriä yhteisössä (Aho, 1996, s. 75))

Hännikäinen (2014) tuo ilmi artikkelissaan, että aikuisen läsnäolo ja läheisyys lisäävät lapsen turvallisuuden tunnetta. Varsinkin sylin merkitys on suuri. Pitäessään lasta sylissään, aikuinen osoittaa huolehtivansa ja välittävänsä lapsesta. Tämä luo lämpimän ilmapiirin, joka kannustaa lasta ilmaisemaan kiintymystä ja hellyyttä aikuista kohtaan. Hännikäinen jatkaa, että läheisyys lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä yhteistä ilon hetkeä. Aikuisen tulee olla fyysisesti ja emotionaalisesti läsnä ja käytettävissä, kommunikoida ystävällisellä tavalla, olla tarkkaavainen, osoittaa kiinnostusta, reagoida hänen aikeisiinsa sekä tarjota hänelle miellyttävä kokemus (Hännikäinen, 2014, s. 20–21). Kallialan (2013) mukaan lapsen lisäksi läheisyydestä hyötyy myös aikuinen. Se, että aikuinen saa olla lähellä lasta, lisää työn mielekkyyttä, mielihyvää sekä turvallisuuden tunnetta myös aikuiselle (Kalliala, 2013, s. 263). Turvallisuuden tunteeeseen siis liittyy ehdottomasti hoivaava kosketus (Salo, 2012, s. 98).

Ilman positiivista kasvu ympäristöä, ei voi syntyä turvallisuuden tunnetta (Aho, 1996, s. 59). Mattilan (2011) mukaan myönteisen ja välittävän ilmapiirin keskeiset rakennuspalat ovat aikuisen oma esimerkki, käyttäytyminen, palaute sekä ilmeet. Aikuiselta täytyy siis löytyä kyky reflektoida omaa toimintaansa. Hänen tulee olla aito, emotionaalisesti lämmin sekä empaattinen (Mattila, 2011, s. 27). Keltikangas-Järvisen (1999) mukaan kasvatuksen tärkeimpiä tavoitteita on rohkaista lasta toimimaan. ”Elämänrohkeus on nöyrää rohkeutta, josta kumpuaa kyky ottaa vastaan se, mitä elämä tuo tullessaan.” (Mattila, 2011, s.94).

Korpisen (1990) mukaan tärkein osa lapsen itsehyväksynnän kehitystä on hänen kokemuksensa, että hänen ympärillään olevat aikuiset rakastavat häntä. Lapsi liittää tämän tyytyväisen tunteen minäkokemuksiinsa. Itsehyväksyntää auttaa myös salliva ilmapiiri. Sallivassa ilmapiirissä on vapaa ajatusten ja tunteiden ilmaisu. Se, että lasten mielipiteet ja kiinnostuksenkohteet otetaan huomioon ja niitä kunnioitetaan, auttaa lasta arvostamaan itseään ja luottamaan itseensä (Korpinen, 1990, s. 20–21).

7. Yhteenveto

Tutkielmaan muodostui seuraavat tutkimuskysymykset, joihin lähdin hakemaan vastauksia monipuoliseen kirjallisuuteen nojautuen:

- 1) Miten varhaiskasvatuserityyksen lapsen minäkuva kehittyy?
- 2) Millä tavoin lapsen positiivisen minäkuvan kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa?

Päiväkodin tärkeimpänä kasvatustavoitteena tulisi olla lapsen minäkuvan tukeminen, sillä minäkuva määrää käyttäytymisemme. Minäkuva on siis ihmisen tärkein ominaisuus, jonka pohjalta lähtee rakentamaan heti syntymän jälkeen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Ensimmäisen ikävuoden aikana minäkuva kehittyy vauvan kehonliikkeiden kautta, jolloin vauva tajuaa olevansa muista erillinen olento. Lisäksi merkittävässä roolissa on riittävän hoivan saaminen, joka viestittää vauvan olevan tärkeä, arvostettu sekä rakastettu.

Kahden vuoden ikäisellä on jo jonkinlainen peruskäsitys itsestä kuvaillessaan itseään, mutta noin 3-vuotias alkaa käyttämään lauseissaan ”minä” ja ”minun” sanoja. Lisäksi leikin merkitys kasvaa näiden ikävuosien aikana hyvin tärkeäksi. Leikin aikana lapsi oppii todellisuuden ja mielikuvituksen erot, tutustuu itseensä, kokeilee muiden rooliin asettumista sekä harjoittelee muun muassa sosiaalisia ja tunne-elämän taitoja. Lapsi rakentaa minäkuvaansa kaikesta kuulemastaan ja näkemästään. Hän myös kokee itsensä oman käyttäytymisen ja esineidensä kautta. Arviot itsestä on todettu olevan pienellä lapsella vielä hyvinkin optimistiset, joka taas suojelee hänen kehitystään.

Viidestä vuodesta eteenpäin lapsi pystyy tarkastelemaan asioita myös muiden näkökulmasta sekä noudattamaan ympäristön asettamia rooleja. Minäkuva kehittyy myös saadun palautteen kautta. Vaikutuksen suuruus on yhteydessä siihen, miten tärkeältä henkilöltä palaute saadaan. Oleellisinta varhaiskasvatuserityyksen lapsen minäkuvan kehityksessä on kokemus siitä, miten hänelle läheiset ja tärkeät ihmiset näkevät hänet ja ajattelevat hänestä. Ihminen loppujen lopuksi haluaa tuntea itsensä tärkeäksi ja rakastetuksi.

Aikuisen rooli on tärkeä, kun lapsi rakentaa minäkuvaansa, ja hän voi monin eri tavoin tukea sitä varhaiskasvatuserityyksen. Aikuinen muovaa ja rakentaa lapsen kasvu ympäristöä niin, että lapsi voi toimia siinä oman kehityksensä parhaaksi. Jokaisen lapsen tulee hyötyä siitä tarpeeseen. Siksi on hyvin tärkeää, että aikuisella on kyky reflektoida omaa toimintaa ja kehittää

sitä lapsen parasta ajatellen. Aikuisen tulee tukea ja vahvistaa yhtä lailla niin lapsen heikkouksia kuin vahvuuksia. Lasta tulee kannustaa omatoimisuuteen samalla kun aikuinen avustaa, kuuntelee ja on läsnä.

Lasten parissa työskentelevällä aikuisella olisi hyvä olla riittävä ammatillinen itseluottamus ja osaaminen tekemiseensä, sillä lapsi hakee hyväksyntää aikuisen sanoista, kehonkielestä, katseesta sekä äänensävyistä. Laadukas pedagogiikka ja vuorovaikutus kulkevat käsi kädessä, joten lapsen minäkuvan kehitys tarvitsee kokemuksia, että aikuinen kuuntelee lasta, on kiinnostunut lapsesta sekä välittää turvallisuuden tunnetta. Tämä edesauttaa lasta olemaan oma itsensä ja näyttämään tunteensa.

Lapsi muokkaa jatkuvasti minäkuvaansa nojautuen sosiaalisiin tilanteisiin. Varhaiskasvatuksessa vuorovaikutuksen olisi hyvä olla myönteistä, kannustavaa, herkkää, vahvistavaa, aitoa ja empaattista. Lapselle tulee kuitenkin myös antaa aikaa hänen sitä tarvittaessa. Jotta varhaiskasvatuksessa tapahtuvat kohtaamistilanteet tukisivat lapsen positiivisen minäkuvan kehitystä, kohtaamisen tulisi olla arvostavaa, kunnioittavaa, turvallista, lämmintä ja rohkaisevaa. Aitoon nähdyn tulemiseen kuuluu lapsen kohtaaminen yksilönä. Lapsi tarvitsee aikuiselta aitoa iloa, kaunista katsetta sekä ystävällistä elettä. Aikuisen tulee kohdata lapsi ilman odotuksia sekä vastata hänen tunteisiinsa ja aloitteisiinsa.

Välittäminen vahvistaa lapsen minäkuvaa. Välittäminen luo varhaiskasvatuksen ilmapiiristä turvallisen, rakastavan, lämpimän, osallistuvan, positiivisen sekä sallivan. Siihen kuuluu oleellisena osana läheisyys, empatia, läsnäolo ja aina avoin syli, jotka lisäävät yhteenkuuluvuutta aikuisen ja lapsen välillä. Aikuinen välittää lapselle rakastavansa häntä juuri sellaisena kuin hän on.

8. Pohdinta

Lapsen minäkuva ja sen kehittyminen on kiinnostanut itseäni jo ennen opintojeni alkua. Olen pohtinut paljon ja pyrkinyt esimerkiksi harjoitteluissani varhaiskasvatuksen kentällä havainnoimaan aihetta. Tutkimukseni tavoitteena oli lisätä sekä omaa että muiden tietoisuutta varhaiskasvatusikäisen lapsen positiivisen minäkuvan kehityksestä, ja millä tavoin sitä voidaan varhaiskasvatuksessa tukea. Tutkielman tekoprosessi on ollut pitkä ja raskas, mutta tunnen onnistuvani tavoitteisiin pääsyssä, sillä tutkielmaa tehdessäni koen opettajuuteni menneen roimasti eteenpäin. Lisäksi matkan varrelta tuli mukaan lisää uusia kysymyksiä pohtiessani asioita niin monipuolisesti kirjallisuuden eri näkökulmien kautta.

Lapset viettävät varhaiskasvatuksessa suuren osan arjestaan, joten varhaiskasvatuksen henkiöstöstä muodostuu yksi lapsen elämän merkittävimmistä vaikuttajista. Varhaiskasvatuksen tehtävänähän on auttaa huoltajia lapsen kokonaisvaltaisessa kasvatuksessa, johon minäkuva kuuluu merkittävästi. Tämän vuoksi minäkuvan tukemisen tärkeyttä olisi hyvä painottaa vielä nykyistä enemmän varhaiskasvatuksen opinnoissa sekä varhaiskasvatukseen liittyvissä asiakirjoissa. Haluaisin nähdä lapsen mielen, minäkuvan, itsetunnon, hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin suuremmissa roolissa varhaiskasvatuksen opinnoissa. Tällä tavalla voitaisiin viedä suomalaista hyvinvointia parempaan suuntaan.

Halusin tutkielmallani tuoda esille varhaiskasvatuksen tärkeyden yhteiskunnalle sekä yksityiskohtaisemmin yhdelle lapselle. Varhaiskasvatustoiminta huolehtii siitä, että huoltajat voivat käydä töissä tai opinnoissa tietäen, että samaan aikaan lapsella on hyvät oltavat laadukkaan pedagogiikan, luotettavien aikuisten sekä iloa tuovien tovereiden keskuudessa. Varhaiskasvatuksessa lapsi oppii tärkeitä elämisen taitoja, tutustuu ympäröivään maailmaan sekä tärkeintä, ottaa pikkuhiljaa selville kuka hän itse yksilönä on. Varhaiskasvatus ansaitsee ehdottomasti enemmän arvostusta, sillä mielestäni yhteiskunta ei pyöri ilman sitä. Tämä voisi lisätä myös enemmän opiskelijoita tälle alalle, ja sitä kautta enemmän varhaiskasvatuksen opettajia kentälle.

Lapsi ei pysty valitsemaan, millaiset elämisen olosuhteet hän saa, vaan hänelle asiat tulevat annettuina (Eerola-Pennanen, 2013, s. 226). Varhaiskasvatusta tulee siis pyrkiä kehittämään, jotta lapsilla olisi siellä vielä paremmat oltavat. Wihersaari (2010, s. 288) mainitsee, että opettajaksi kasvaminen vaatii tilaa ja aikaa, ja opettajien tulee pyrkiä pohtimaan omia arvojaan ja niitä itselle tärkeitä lähtökohtia, jotka ohjaavat opetustyötä. Opettajat tekevät todella tärkeää

työtä. ”On tärkeä ymmärtää, että se miten ihmistä kohdellaan, määrittelee pitkälti sen, millainen hänestä tulee” (Aho, 2004, s. 25). Juuri tästä syystä lapsen yksilöllisen kasvatuksen, kehityksen ja oppimisen tukeminen on tärkeää. Mutta kuinka tämä käytännössä onnistuu päiväkodissa, jossa on kiire, muitakin lapsia ja pula työntekijöistä? Miten tämä rasittaa aikuisia? Pystyvätkö he toteuttamaan omaa ammattitaitoaan ja laadukasta pedagogiikkaa ilman, että heidän oma hyvinvointinsa kärsii? Pystyvätkö he olemaan täysin läsnä työpäivän aikana? Keltikangas-Järvinen (1996, s. 179–180) korostaa, että joskus pieneltä tuntuva asia opettajalle, saattaa olla käännteentekevä asia oppilaalle. Tässä voisi olla ehkä jatkumoa tulevaan pro gradu -tutkielmaani?

Luvussa 5.3. käsittelin asiaa, joka sisälsi sen, että aikuisen on pystyttävä refleктоimaan omia eleitänsä niin, ettei niistä välittyisi tietynlainen, negatiivinen oletus lapsesta, jotka pohjautuvat useasti aikaisempiin kokemuksiin (Mattila, 2011, s. 27). Koen, että opettajan työ on tältä osin haastavaa. Kuinka opettaja pystyy kohtaamaan lapsen vilpittömästi sen jälkeen, kun heillä on juuri ollut kehityskeskustelu esimerkiksi lapsen käytöksestä. Riippuen siitä, miltä molemmista tuntuu tilanteen jälkeen, pystyykö opettaja kohtaamaan lapsen ilman aiemman tilanteen ”leimaa”. Näihin tilanteisiin haluan varhaiskasvatuksen opettajana kiinnittää huomioni, että pyrin näissä tilanteissa toimimaan kunnioittavasti lapsen parhaaksi, jotta se veisi lapsen kehitystä eteenpäin. Ahon (1996, s. 73) mukaan on rikkautta saada olla erilaisten lasten ryhmässä, sillä erilaiset ihmiset osaavat ja tietävät eri asioita ja voivat näin auttaa ja tukea toisiaan. Myös tätä aihetta voisin lähteä mielelläni jatkamaan pro gradu -tutkielmassani.

Kandidaatin tutkielman loppuvaiheessa vastaan tuli Raimo Salokankaan väitöskirja Turun yliopistosta vuodelta 2020. Siinä tutkitaan, kuinka lapsuuden emotionaalinen laiminlyönti vaikuttaa aikuisiän mielenterveyteen. Tuore väitöskirja osoittaa ja vahvistaa lapsen positiivisen minäkuvan ja vanhemmuuden tukemisen tärkeyttä sekä sen kuinka tärkeitä ovat varhaislapsuuden kokemukset. Varhaiskasvatuksessa tehtävänä on pyrkiä kehittämään lapselle hyvä minäkuva ja itsetunto sekä tukea huoltajia ja vanhempia kasvatustyössä. Salokankaan väitöskirjatutkimus tuo hyvin esille sen, jos näin ei kuitenkaan tapahdu. Millaisena negatiivinen minäkuva ilmenee lapsena, ja millaiset vaikutukset sillä on myöhemmälle elämälle? Haluankin lopettaa tutkielmani tähän Marjamäen, Kososen, Törrösen & Hannukkalan (2015, s. 14) lainaukseen: ”Emme voi ennustaa, millaisia haasteita lapsi tulevaisuudessa kohtaa, mutta voimme päivittäin vaikuttaa siihen, millainen lapsuus hänellä oli eilen ja on tänään”.

Lähteet

- Aho, S. (1996). *Lapsen minäkäsitys ja itsetunto*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Aho, S. (2004). *Minä*. Teoksessa Aho, S. & Laine, K. Minä ja muut: Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (s.16–67). Helsinki: Otava.
- Aho, S. (2005). *Minä*. Teoksessa Laine, K. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. (s. 20–57). Helsinki: Otava.
- Ahonen L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. PS-kustannus.
- Ahonen, L. (2017). *Vasun käyttöopas*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alanen L. & Bardy M. (1990). *Lapsuuden aika ja lasten paikka*. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990.
- Aro, T., Järviluoma, E., Mäntylä, M., Mäntynen, H., Määttä S. & Paananen M. (2014). KUMMI 11 Arviointi-, opetus- ja kuntoutusmateriaaleja: Oppilaan minäkuva ja luottamus omiin kykyihin. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Curry, N. E. & Johnson, C. N. (1990). *Beyond Self-Esteem: Developing a Genuine Sense of Human Value*. Washington DC: National Association for the Education of Young Children.
- Craven, R. G. & Marsh, H. W. (2008). *The centrality of the self-concept construct for psychological wellbeing and unlocking human potential: Implications for child and educational psychologists*. The British Psychological Society: Educational & Child Psychology, 25 (2), 104–118.
- Eerola-Pennanen, P. (2013). *Yksilönä vaan ei yksin: Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Fadjukoff, P. (2009). *Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena*. Teoksessa Metsäpelto, R-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi – Persoonallisuuden psykologiset piirteet* (s. 147–159). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Harter, S. (2012). *The Construction of the Self: Developmental and Sociocultural Foundations*. (2. painos) New York: The Guilford Press.
- Hujala, E. (2001). *Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hujala E., Puroila A-M., Parrila S. & Nivala V. (2007). *Päivähoidosta varhaiskasvatukseen*. Edufin.
- Hännikäinen, M. (2014). *The teacher's lap – a site of emotional well-being for the younger children in day-care groups*.
Haettu osoitteesta <https://www-tandfonline-com.pc124152.oulu.fi:9443/doi/full/10.1080/03004430.2014.957690?scroll=top&needAccess=true>
- Järvinen M., Laine A. & Hellman-Suominen K. (2009). *Varhaiskasvatusta ammattitaidolla*. Kirjapaja.
- Kalliala, M. (2013). *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* Gaudeamus Oy.
- Kanninen, K. & Sigfrids A. (2012). *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin*. PS-kustannus.
- Karlsson, L. (2001). *Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa*. Edita.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1996). *Hyvä itsetunto*. (6. uud. p.) Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1999) *Aggressiivinen lapsi. Miten ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä*. (5. uud. p.). Helsinki: Otava.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2017). *Hyvä itsetunto*. Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

- Koivisto, Päivi. (2007). *Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa. Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Haettu osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13312/9789513929053.pdf?sequ%20ence=1>
- Korpinen, E. (1989). *Minäkäsitys kasvatuksellisena käsitteenä ja koulun merkitys sen kehittämisessä*. Kasvatus (20) 3. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Korpinen, E. (1990). *Peruskoululaisen minäkäsitys*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 34. Jyväskylän yliopiston monistuskampus. Jyväskylä.
- Korpinen, E., Jokiaho, E. & Tikkanen, P. (2003). *Miten esi- ja alkuopetusikäiset lapset arvioivat itseään ja oppimistaan?* Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja, 34(1), p. 4.
- Lawrence, D. (2006). *Enhancing Self-Esteem in the Classroom*. (3. uud. p.) London: Paul Chapman.
- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. (2015). *Lapsen mieli –Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Mattila, K-P. (2011). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. PS-kustannus.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. (2009). *Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen*. Pedatieto.
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Opetusjulkaisu: 62. Julkisjohtaminen: 4. Vaasa: Vaasan Yliopisto.
- Salo, S. (2012). *Emotionaalisen saatavillaolon lisääminen päivähoidossa*. Teoksessa Kanninen, K. & Sigfrids, A. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS-kustannus.

- Shavelson, R. J., Hubner, J. J. & Stanton, G. C. (1976). *Validation of construct interpretations*. Review of Educational Research 46, 407–441.
- Siren-Tiusanen, H. & Tiusanen, E. (2001). *Päivärytmi ja toiminnan rakentuminen*. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, H., Mäntynen, P. & Siren-Tiusanen, H. (toim.) 2001. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. WSOY.
- Skinnari, S. (2000). *Pedagoginen rakkaus*. PS-kustannus.
- Suhonen, E. (2009). *Erityistä tukea tarvitsevan taaperon sopeutuminen päiväkotiryhmään. Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto). Tutkimuksia 304.
- Tuomi, P. (1996). *Peruskoululaisen minäkuva oppijana*. Teoksessa Jakku-Sihvonen, R., Lindström, A. & Lipsanen, S (toim.) Toteuttaako peruskoulu tasa-arvoa? Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino. 464–483.
- Viljamaa, E. & Yliherva, A. (2020). *Leikki on kaikki*. Teoksessa Niemitalo-Haapola, E., Haapala, S., Ukkola, S. & Dindar, K. Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. (Luku 2). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vuorinen, R. (1997). *Minän synty ja kehitys: Ihmisen psyykinen kehitys yli elämänkaaren*. Helsinki: Porvoo: WSOY.
- Wihersaari, J. (2010). *Kohtaaminen – opettajuuden ydin?* Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1577.
- Yoleri, S. (2016). *Teacher-child relationships in preschool period: the roles of child temperament and language skills*. (s. 210–224). Turkey: Usak university. Tieteellisessä lehdessä International electronic journal of elementary education.